

Gender Analysis of Fears and Hopes of Students in the Context of Social Media

Fataneh Bidar Aghjehkandi*, **Ali Akbar Farhangi****

Afsaneh Mozaffari***, **Jamaledin Tabibi******

Abstract

This research uses grounded theory to explore and analyze gender differences in students' fears and hopes within social media contexts. Data was collected through in-depth interviews with 14 female and 15 male students from universities in Tehran, and analyzed using three stages of coding: open, axial, and selective. Findings revealed that the outcomes of students' interactions and strategies in response to environmental conditions have two aspects: conscious use of social media and focus on personal goals strengthen hope, resilience, and personal growth; however, exposure to negative content and exaggerated representations of others' lives, alongside experiences such as discrimination and inequality in opportunity distribution, lead to increased anxiety and decreased social hope. The core category of this study is "The Dynamics of Students' Social Hope in Interaction with Social Media," which connects the main and subcategories while considering gender differences. To strengthen social hope, gender-oriented strategies are recommended: supportive policies tailored to gender needs, gender-oriented media literacy

* Ph.D. Candidate of Media Management, Faculty of Management and Economics, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, bidar.fatane@gmail.com

** Professor of Management and Communications, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding Author), aafarhangi@ut.ac.ir; ORCID: 0009-0007-3336-2437

*** Associate Professor of Department of Communication Sciences and Epistemology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, dr.afsaneh.mozaffari@gmail.com

**** Professor of Department of Health Services Management and Health Economics, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, sjtabibi@yahoo.com

Date received: 16/05/2025, Date of acceptance: 26/09/2025

education, support for content production aligned with concerns of young women and men, diverse spirituality-oriented programs, and strengthening different coping skills for female and male students. These can contribute to the formation of a hopeful, empowered, and resilient generation.

Keywords: Social hope, fears, social media, hope-generating media, students.

Introduction

Social hope, as a multidimensional and dynamic concept, plays a central role in social dynamics and in shaping young people's sense of progress and quality of life. Structural conditions and patterns of social media use exert dual effects, both strengthening and weakening hopes and fears. This qualitative research, applying **Grounded Theory**, examines gender differences in the experience of social hope among Tehran university students active on social media. Students were chosen because of their strong academic presence, heavy engagement with social media, and unique gendered conditions that produce distinct experiences of hope and despair. The study explores how Tehran's structural context affects students' hopes and fears, how they interact with social media under these conditions, and what coping strategies they employ. The findings aim to inform policies related to social justice, gender equity, and student wellbeing.

To analyze social hope through a gender perspective, the research integrates four theoretical approaches. The **psychological approach** (Schneider, 2011; Bandura, 2008) highlights how personality traits and personal experiences shape and sustain social hope. The **sociological approach** (Putnam, 2000) emphasizes social capital—trust and participation—as key foundations for collective hope. The **communication approach** (McQuail, 1987) examines the dual role of social media in fostering civic and political engagement while also spreading misinformation and disillusionment. Finally, the **emotional intelligence approach** (Goldman, 1995) focuses on social media's influence on mental wellbeing, pointing to both its positive potential and its negative psychological consequences. Together, these approaches show that social hope is formed through multidimensional interactions among individual, social, and communicative factors. Gender serves as a crucial variable mediating these interactions, shaping how male and female students in Tehran experience and negotiate social hope within the context of social media use.

Materials & Methods

Using Grounded Theory, interviews were conducted with 29 students and 6 specialists. Snowball and theoretical sampling continued until saturation. Analysis followed Corbin and Strauss's coding process, producing 167 initial codes, 52 subcategories, 19 main categories, and one core category: "*dynamics of students' social hope in interaction with social media.*" Validity was ensured through member checking, triangulation, and saturation.

Discussion and Result

Tehran's structures show dual impacts: positive factors like education, cultural diversity, urban facilities, and jobs; negative factors including inequality, economic struggles, and restrictions. Overall, unfavorable conditions dominate. Religious beliefs and religious content consumption on social media serve as major sources of hope, especially for female students, who more often rely on them for resilience.

Youth adopt strategies such as "intelligent media consumption management," "active search for positive content," and "reliance on personal meaning frameworks." Gender differences emerge: females are more purposeful and cautious in content selection, while males take an analytical stance. Conscious social media use fosters growth and hope, whereas unstructured use leads to "social anxiety" and "decreased self-confidence." Outcomes differ by gender: females use social media for business, professional development, reducing loneliness, and motivation, but are vulnerable to "social comparisons" and negative news. Males also use it for business but are more affected by negative or unrealistic portrayals.

Conclusion

Findings confirm social hope is multifaceted, shaped by structural, social, and personal dimensions, with gender differences across experiences. Two opposing forces drive it: strengthening factors (education, opportunities, cultural diversity) and inhibiting factors (inequalities, distrust, cultural limits). Currently, obstacles outweigh opportunities in Tehran. Social media plays a dual role. It strengthens hope through motivational and religious content but undermines it through unrealistic portrayals, "comparisons," and negative news. This duality aligns with McQuail's theory and with findings from Vogel et al. (2014), Shannon et al. (2022), and Topino et al. (2023). Young people in Tehran actively employ diverse strategies including intelligent media consumption management, focus on personal goals, and

strengthening spirituality. These findings align with Schneider (2011) and Bandura's (2008) theories emphasizing personality traits and positive life experiences in fostering hope. Gender differences remain crucial: females face greater barriers to employment yet use media for empowerment, while males experience stronger income pressure and are highly sensitive to negative portrayals. To strengthen social hope, the study recommends:

1. Supportive policies addressing gender-specific needs.
2. Gender-oriented media literacy education.
3. Support for gender-responsive content.
4. Diverse spirituality-oriented programs.
5. Strengthening coping skills tailored by gender.

The research concludes that enhancing social hope requires a gender-sensitive approach addressing inequalities, promoting positive content, and tailoring media literacy to different usage patterns among male and female students.

Bibliography

- Abdollahi, A. (2023). Feeling of Insecurity and Hope in the Future: Case Study of Tehran. *Middle East Critique*, 32(4), 549-557.
- Afrasiabi, H. , Khoobyari, F. , Ghodrati, S. and Dashtizad, S. (2016). A Study on Social Factors Affected Youth Hope to Future (Case Study: University Students in Yazd). *Strategic Studies on Youth and Sports*, 15(31), 75-88. [in Persian]
- Bandura, A. (2008). *Self-efficacy: The exercise of control*. Freeman.
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
- Berryman, C., Ferguson, C. J., & Negy, C. (2018). Social media use and mental health among young adults. *Psychiatric Quarterly*, 89(2), 307–314. <https://doi.org/10.1007/s11126-017-9535-6>
- Boyd, D. M. (2014). *It's complicated: The social lives of networked teens*. Yale University Press.
- Bryant, A., & Charmaz, K. (Eds.). (2007). *The SAGE handbook of grounded theory*. SAGE Publications.
- Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory*. SAGE Publications.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2015). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (4th ed.). SAGE Publications.

35 Abstract

- Dupont-Reyes, M. (2024). Social media and mental health in adolescents. *National Institutes of Mental Health Funded Research*.
- Ellison, N. B., Steinfield, C., & Lampe, C. (2011). Connection strategies: Social capital implications of Facebook-enabled communication practices. *New Media & Society*, 13(6), 873–892. <https://doi.org/10.1177/1461444810385389>
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Aldine.
- Goldman, A. (2016). *Social epistemology* (M. Reanani, Trans.; 1st ed.). Tehran, Qoqnoos. [in Persian]
- Haferkamp, N., & Krämer, N. C. (2011). Social comparison 2.0: Examining the effects of online profiles on social-comparison activity. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(7–8), 373–380. <https://doi.org/10.1089/cyber.2010.0120>
- Kushwaha, A. K., Kar, A. K., Roy, S. K., & Ilavarasan, P. V. (2022). Capricious opinions: A study of polarization of social media groups. *Government Information Quarterly*, 39(3), 101709.
- Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2017). Social networking sites and addiction: Ten lessons learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(3), 311. <https://doi.org/10.3390/ijerph14030311>
- Mardanifar, F., Zahirinia, M. and Rastegar, Y. (2019). Social Capital and Hope for the Future among Students (Study of Bandar Abbas Universities). *Social Capital Management*, 6(1), 85-104. doi: 10.22059/jsem.2019.256221.1587. [in Persian]
- Mashayekhi, M., Jafarinia, G. and Pasalar zadeh, H. (2022). study the relationship between trust in the quality of governance and social hope among the youth of Bushehr city. *Political Sociology of Iran*, 5(12), 2273-2294. doi: 10.30510/psi.2022.301627.2202. [in Persian]
- McGinnis, P. J. (2020). *Fear of missing out: Practical decision-making in a world of overwhelming choice*. Sourcebooks, Inc.
- McQuail, D. (1987). *Mass communication theory: An introduction*. Sage Publications, Inc.
- Parsamehr, M. and Imamalizadeh, H. (2022). An analysis of feeling hope in Iranian society based on a set of national surveys data. *Iranian Journal of Sociology*, 23(3), 3-28. doi: 10.22034/jsi.2023.560321.1613. [in Persian]
- Parsamehr, M. and Imamalizadeh, H. (2022). An analysis of feeling hope in Iranian society based on a set of national surveys data. *Iranian Journal of Sociology*, 23(3), 3-28. doi: 10.22034/jsi.2023.560321.1613. [in Persian]
- Primack, B. A., Shensa, A., Sidani, J. E., Whaitte, E. O., Lin, L. Y., Rosen, D., & Miller, E. (2017). Social media use and perceived social isolation among young adults in the U.S. *American Journal of Preventive Medicine*, 53(1), 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2017.01.010>
- Przybylski, A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R., & Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in Human Behavior*, 29(4), 1841–1848. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.02.014>

- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Safarishali, R. and Tavafi, P. (2018). Assessing the Hope for the Future and its Effective Factors Among the Citizens of Tehran. *Social Development & Welfare Planning*, 9(35), 117-157. doi: 10.22054/qjsd.2018.9312. [in Persian]
- Scheufele, D. A., & Tewksbury, D. (2007). Framing, agenda-setting, and priming: The evolution of three media effects models. *Journal of Communication*, 57(1), 9–20. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00326.x>
- Schneider, S. L. (2011). *The science of hope: An insight into the biology, psychology, and philosophy of hope*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-1553-9>
- Shannon, H., Bush, K., Villeneuve, P. J., Hellemans, K. G., & Guimond, S. (2022). Problematic social media use in adolescents and young adults: Systematic review and meta-analysis. *JMIR Mental Health*, 9(4), e33450. <https://doi.org/10.2196/33450>
- Steinfeld, C., Ellison, N. B., & Lampe, C. (2008). Social capital, self-esteem, and use of online social network sites: A longitudinal analysis. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29(6), 434–445. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2008.07.002>
- Taheri Demneh, M. and Kazemi, M. (2020). The Problematic of Social Hope in Iran: A Futuristic Approach. *Strategic Research on Social Problems*, 9(3), 49-80. doi: 10.22108/srsp.2020.123439.1559. [in Persian]
- Topino, E., Gori, A., Jimeno, M. V., Ortega, B., & Cacioppo, M. (2023). The relationship between social media addiction, fear of missing out, and family functioning: A structural equation mediation model. *BMC Psychology*, 11(1), 12. <https://doi.org/10.1186/s40359-023-01409-7>
- Valenzuela, S., Park, N., & Kee, K. F. (2009). Is there social capital in a social network site? Facebook use and college students' life satisfaction, trust, and participation. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(4), 875–901. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2009.01474.x>
- Vogel, E. A., Rose, J. P., Roberts, L. R., & Eckles, K. (2014). Social comparison, social media, and self-esteem. *Psychology of Popular Media Culture*, 3(4), 206–222. <https://doi.org/10.1037/ppm0000047>
- Xenos, M. A., Vromen, A., & Loader, B. D. (2014). The great equalizer? Patterns of social media use and youth political engagement in three advanced democracies. In *The networked young citizen* (pp. 17-38). Routledge.
- Yardi, S., & Boyd, D. (2010). Dynamic debates: An analysis of group polarization over time on twitter. *Bulletin of science, technology & society*, 30(5), 316-327.
- Zhao, S., Grasmuck, S., & Martin, J. (2008). Identity construction on Facebook: Digital empowerment in anchored relationships. *Computers in human behavior*, 24(5), 1816-1836.

تحلیل جنسیتی بیم‌ها و امیدهای دانشجویان در بستر شبکه‌های اجتماعی^۱

فتانه بیدار آقچه کندی*

علی اکبر فرهنگی**، افسانه مظفری***، جمال الدین طیبی****

چکیده

پژوهش حاضر با استفاده از روش کیفی و نظریه زمینه‌ای، درصدد واکاوی و تحلیل کیفی تفاوت‌های جنسیتی بیم‌ها و امیدهای دانشجویان در بستر شبکه‌های اجتماعی است. داده‌ها از طریق مصاحبه عمیق با ۱۴ دانشجوی دختر و ۱۵ دانشجوی پسر در دانشگاه‌های شهر تهران جمع‌آوری و طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شدند. یافته‌ها نشان داد که پیامدهای تعاملات و استراتژی‌های دانشجویان در مواجهه با شرایط محیطی، دو جنبه دارد: استفاده آگاهانه از شبکه‌های اجتماعی و تمرکز بر اهداف فردی، باعث تقویت امید، تاب‌آوری و رشد فردی می‌شود؛ اما مواجهه با محتوای منفی و بازنمایی اغراق‌شده زندگی دیگران، در کنار تجربیاتی مانند احساس تبعیض و نابرابری در توزیع فرصت‌ها به افزایش اضطراب و کاهش امید اجتماعی می‌انجامد. مقوله هسته مطالعه حاضر «پویایی امید اجتماعی دانشجویان در تعامل با شبکه‌های اجتماعی» است که با در نظر گرفتن

* دانشجوی دکتری مدیریت رسانه، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، bidar.fatane@gmail.com

** استاد مدیریت و ارتباطات، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)،

aaafarhangi@ut.ac.ir کد ارکید: ۰۰۰۹-۰۰۰۷-۳۳۳۶-۲۴۳۷

*** دانشیار گروه علوم ارتباطات و دانش‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، dr.afsaneh.mozaffari@gmail.com

**** استاد گروه مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی و اقتصاد بهداشت، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، sjtabibi@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۴

تفاوت‌های جنسیتی، مقولات اصلی و فرعی را به یکدیگر پیوند می‌دهد. برای تقویت امید اجتماعی، راهکارهایی جنسیت‌محور پیشنهاد شده است: سیاست‌های حمایتی متناسب با نیازهای جنسیتی، آموزش سواد رسانه‌ای، حمایت از تولید محتوای مناسب، برنامه‌های معنویت‌محور، و تقویت مهارت‌های مقابله‌ای. این رویکردهای جنسیت‌محور می‌تواند به شکل‌گیری نسلی امیدوار، توانمند و مقاوم در برابر چالش‌های اجتماعی کمک کند.

کلیدواژه‌ها: امید اجتماعی، بیم‌ها، شبکه‌های اجتماعی، رسانه امید آفرین، دانشجویان.

۱. مقدمه

۱.۱ طرح مسأله

جوانان به‌عنوان نیروی پیشران توسعه اجتماعی، با بیم‌ها و امیدهایی مواجه هستند که تجربه آنها به شدت متأثر از جنسیت است. تعادل میان بیم و امید می‌تواند محرک پیشرفت باشد، درحالی‌که غلبه بیم بر امید پیامدهای منفی متعددی از جمله کاهش مشارکت اجتماعی، گرایش به رفتارهای پرخطر، افت سلامت روان و کاهش انگیزه پیشرفت را به همراه دارد. در عصر دیجیتال، شبکه‌های اجتماعی به بستر اصلی شکل‌گیری بیم‌ها و امیدهای جوانان تبدیل شده‌اند و از آن‌جا که الگوهای استفاده از این شبکه‌ها میان دختران و پسران جوان متفاوت است، تأثیر متفاوتی نیز بر تجربه امید و بیم در آنها دارد. جوانان به‌عنوان کاربران اصلی این شبکه‌ها، مداوماً در معرض محتوا و تعاملاتی قرار می‌گیرند که بر نگرش آنها به آینده تأثیر می‌گذارد. این دوگانگی کارکردی شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان منبع امید و عامل بیم، اهمیت تحلیل جنسیتی تجربه زیسته جوانان در این فضا را برجسته می‌سازد.

بوید (Boyd) با الهام از مفهوم نیاز به تعلق (The need to belong) مورد نظر باومایستر (Baumeister) و لیری (Leary) (۱۹۹۵: ۴۹۷-۴۹۹)، بر ماهیت اجتماعی انسان و نیاز ذاتی او به تعلق گروهی تأکید می‌کند. شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان بستری برای ایجاد و تداوم روابط اجتماعی، اشتراک تجربیات و تقویت حس تعلق عمل می‌کنند. این شبکه‌ها به‌ویژه در دوران جوانی، که مرحله شکل‌گیری و جستجوی هویت است، نقشی کلیدی در ابراز و اشتراک‌گذاری هویت فردی ایفا می‌کنند. استفاده از شبکه‌های اجتماعی به‌هنجاری اجتماعی تبدیل شده و جوانان برای حفظ ارتباط با همسالان، خود را ملزم به حضور فعال در این فضا می‌دانند (Boyd, 2014: 15). امروزه پژوهشگران مختلفی (Przybylski et al, 2013; 1841; Kuss & Griffiths, 2017: 311) با تمرکز بر عوامل روان‌شناختی، مفهوم ترس از دست

دادن (Fear of Missing Out) را که توسط مک‌گینس (McGinnis) (۲۰۰۴: ۵-۱۰) در اثر خود با همین عنوان مطرح و تشریح شده است، عامل مهمی در استفاده افراطی از شبکه‌های اجتماعی می‌دانند. این مفهوم که ابتدا برای توصیف اضطراب دانشجویان در مورد از دست دادن فرصت‌های اجتماعی به کار رفت، با گسترش شبکه‌های اجتماعی به پدیده‌ای فراگیر تبدیل شده است. پدیده «ترس از دست دادن» و «عدم دسترسی به گزینه بهتر» در فضای شبکه‌های اجتماعی، چالش‌های متعددی را برای جوانان ایجاد کرده است. از جمله پیامدهای مهم این پدیده می‌توان به تضعیف امید اجتماعی، کاهش ظرفیت آرزومندی و کم‌رنگ شدن امید به آینده بهتر اشاره کرد. مطالعه این مسئله در میان دانشجویان دانشگاه‌های کلانشهر تهران، که استفاده زیادی از شبکه‌های اجتماعی دارند، اهمیت و ضرورت ویژه‌ای دارد.^۲

با توجه به این شرایط، پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و راهبرد نظریه زمینه‌ای (Grounded Theory) به دنبال واکاوی و تحلیل کیفی بیم‌ها و امیدهای اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه‌های شهر تهران که در شبکه‌های اجتماعی فعال هستند، است. انتخاب دانشجویان دختر و پسر در این مطالعه از چند جهت حائز اهمیت است: اول، حضور فعال دانشجویان در محیط‌های دانشگاهی و ارتباط نزدیک با مسائل روز جامعه، امکان ارائه دیدگاه‌های عمیق و متنوع را فراهم می‌کند؛ دوم، با توجه به مشارکت جدی دانشجویان در شبکه‌های اجتماعی، می‌تواند اطلاعات دقیقی درباره تأثیر این فضاها بر امید اجتماعی ارائه دهند؛ و سوم، به دلیل شرایط خاص تحصیلی و جنسیتی دانشجویان، تجربه‌های متنوعی از امید و ناامیدی را دارند که از این جهت نیز به غنای یافته‌های پژوهش کمک می‌کنند. از این‌رو، پژوهش حاضر درصدد پاسخ به سوالاتی از این قبیل است که؛ شرایط ساختاری حاکم بر شهر تهران چگونه از طریق شبکه‌های اجتماعی به بیم‌ها و امیدهای دانشجویان دختر و پسر سمت و سو می‌دهد؟ شبکه‌های اجتماعی چگونه تحت تأثیر شرایط ساختاری، بویژه شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حاکم بر شهر تهران بیم‌ها و امیدهای دانشجویان دختر و پسر را تقویت و یا تضعیف می‌کنند؟ دانشجویان دانشگاه‌های تهران چه درک و برداشتی از امید اجتماعی و چشم‌اندازهای پیش‌روی آن دارند؟ دانشجویان تحت تأثیر شرایط ساختاری که با آن مواجه هستند چگونه با شبکه‌های اجتماعی تعامل می‌کنند و چه استراتژی‌هایی را به کار می‌برند؟ تعاملات و استراتژی‌های بکار گرفته شده توسط دانشجویان دانشگاه‌های تهران چه پیامدهایی را برای بیم‌ها و امیدها آن‌ها به دنبال داشته

است؟ یافته‌های این مطالعات می‌تواند به سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در حوزه عدالت اجتماعی و جنسیتی و همچنین سلامت اجتماعی و روانی دانشجویان کمک کند.

۲.۱ پیشینه پژوهش

مرور پژوهش‌های انجام شده در حوزه امید به آینده در ایران طی دهه اخیر، تصویری چندبعدی از وضعیت و عوامل مؤثر بر امید اجتماعی ارائه می‌دهد. این مطالعات که با روش‌های متنوع کمی و کیفی انجام شده‌اند، بر جنبه‌های مختلف این پدیده اجتماعی تمرکز کرده‌اند. مطالعات در سطح کلان نشان می‌دهد که بیش از ۴۵ درصد ایرانیان از وضع موجود رضایت ندارند (پارسامهر و امامعلی‌زاده، ۱۴۰۱). تحلیل روندها در شاخص‌های مختلف مانند شکاف طبقاتی، وضعیت اقتصادی و رفاهی نشان‌دهنده روند فرسایشی در برخی شاخص‌ها و بهبود نسبی در برخی دیگر است. در همین راستا، پژوهش طاهری‌دمنه و کاظمی (۱۳۹۹) پنج مضمون اصلی را در پروبلماتیک امید اجتماعی شناسایی کرده است: امید اجتماعی به مثابه امر مشترک، افسون‌زدایی از امید اجتماعی، آینده‌ها، عاملیت و دوگانه خیر و شر حاکمیت. در سطح شهری، مطالعات نشان می‌دهد که متغیرهای جمعیت‌شناختی و اجتماعی-اقتصادی نقش مهمی در شکل‌گیری امید به آینده دارند. عبدالهی (۲۰۲۳) با تحلیل جنسیتی در تهران نشان داد که مردان جوان‌تر نسبت به مسن‌ترها امید بیشتری به آینده دارند. همچنین، صفری شالی و پویا (۱۳۹۷) دریافتند که ۵۴.۳ درصد تهرانی‌ها از امید به آینده بالایی برخوردارند و نشاط اجتماعی، احساس محرومیت و عدالت اجتماعی مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار هستند. مطالعات دانشجویی نیز یافته‌های قابل توجهی ارائه کرده‌اند. مردانی‌فر و همکاران (۱۳۹۸) نشان دادند که ابعاد سه‌گانه سرمایه اجتماعی (اعتماد، هنجار و مشارکت) رابطه معناداری با امید به آینده دارند. افراسیابی و همکاران (۱۳۹۵) نیز دریافتند که محدودیت‌های اجتماعی و نابرابری‌های جنسیتی اثر منفی، و سرمایه اقتصادی و هویت حرفه‌ای اثر مثبتی بر امید به آینده دارند. در نهایت، مطالعه مشایخی و پاسالارزاده (۱۴۰۱) بر اهمیت کیفیت حکمرانی و اعتماد نهادی در شکل‌گیری امید اجتماعی تأکید می‌کند. این یافته‌ها در مجموع نشان می‌دهند که امید به آینده پدیده‌ای چندوجهی است که تحت تأثیر عوامل فردی، اجتماعی، اقتصادی و ساختاری قرار دارد.

مرور پژوهش‌های خارجی نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی نقشی دوگانه در شکل‌گیری امید اجتماعی جوانان ایفا می‌کنند. این تأثیرات را می‌توان در سه سطح

کارکردی، روانشناختی و ساختاری تحلیل کرد. در سطح کارکردی، شبکه‌های اجتماعی نقش مثبتی در ایجاد و تقویت شبکه‌های حمایتی آنلاین دارند. استینفیلد (Steinfeld) و همکاران (۲۰۰۸: ۴۳۴) و الیسون (Ellison) و همکاران (۲۰۱۱: ۸۷۳) نشان داده‌اند که این شبکه‌ها منبع مهمی برای حمایت عاطفی، اجتماعی و اطلاعاتی هستند. همچنین، والنزوولا (Valenzuela) و همکاران (۲۰۰۹: ۸۷۵) و زنوس (Xenos) (۲۰۱۴: ۱۷) بر نقش این شبکه‌ها در افزایش مشارکت اجتماعی و مدنی جوانان تأکید کرده‌اند. در سطح روانشناختی، پژوهش‌ها نشان می‌دهند که شبکه‌های اجتماعی می‌توانند هم به تقویت و هم به تضعیف امید اجتماعی منجر شوند. از یک سو، ژاو (Zhao) و همکاران (۲۰۰۸: ۱۸۱۶) دریافته‌اند که این شبکه‌ها به شکل‌گیری هویت و افزایش خودکارآمدی کمک می‌کنند. از سوی دیگر، وگل (Vogel) و همکاران (۲۰۱۴: ۲۱۸) نشان داده‌اند که مقایسه‌های اجتماعی در این فضا می‌تواند به حسادت و کاهش عزت نفس منجر شود. در سطح ساختاری، تأثیر شبکه‌های اجتماعی به شدت متأثر از بستر اقتصادی-اجتماعی جامعه است. در جوامع با نامنی بالا، این شبکه‌ها می‌توانند با نمایش سبک زندگی مرفه دیگران، احساس محرومیت نسبی را تقویت کنند. همچنین، کوشواها (Kushwaha) (۲۰۲۲) و یاردی (Yardi) و بوید (Boyd) (۲۰۱۰: ۳۱۶) نشان داده‌اند که این شبکه‌ها می‌توانند به قطبی‌سازی اجتماعی و کاهش اعتماد اجتماعی منجر شوند. این یافته‌ها نشان می‌دهند که تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر امید اجتماعی پدیده‌ای پیچیده است که به نوع استفاده، محتوای مصرفی، ویژگی‌های شخصیتی کاربران و بستر اجتماعی-اقتصادی جامعه بستگی دارد.

۳.۱ چارچوب مفهومی پژوهش

چارچوب مفهومی این پژوهش با تلفیق رویکردهای روانشناختی، جامعه‌شناختی و ارتباطی به تبیین پدیده امید اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن می‌پردازد. این چارچوب از چهار رویکرد نظری اصلی تشکیل شده است. رویکرد روانشناختی، که با نظریات اشنايدر (Schneider) (۲۰۱۱) و باندورا (Bandura) (۲۰۰۸) شکل گرفته، بر نقش ویژگی‌های شخصیتی مانند خوشبینی، خودکارآمدی و تاب‌آوری تأکید می‌کند. این رویکرد همچنین به اهمیت تجربیات مثبت (موفقیت در تحصیل و شغل) و منفی (شکست و تبعیض) در شکل‌گیری امید اجتماعی می‌پردازد. رویکرد جامعه‌شناختی، که عمدتاً بر نظریه سرمایه اجتماعی رابرت پاتنم (Putnam) (۲۰۰۰) استوار است، بر نقش اعتماد، همکاری و مشارکت اجتماعی در

تقویت امید اجتماعی تمرکز دارد. در این رویکرد، شبکه‌های اجتماعی می‌توانند به عنوان بستری برای تقویت یا تضعیف این مؤلفه‌ها عمل کنند. رویکرد ارتباطی، با محوریت نظریات مک‌کوایل (McQuail) (۱۹۸۷)، به ماهیت تعاملی شبکه‌های اجتماعی و تأثیر آن بر هویت و روابط اجتماعی می‌پردازد. این رویکرد نقش دوگانه شبکه‌های اجتماعی را در تقویت مشارکت سیاسی از یک سو و گسترش اطلاعات نادرست از سوی دیگر مورد توجه قرار می‌دهد. رویکرد هوش هیجانی (Emotional Intelligence) گلدمن (Goldman) (۱۹۹۵) بر تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر سلامت روان تمرکز دارد. این رویکرد به پیامدهای منفی استفاده بیش از حد از شبکه‌های اجتماعی مانند کاهش همدلی، افزایش اضطراب و افسردگی، و اختلال در تمرکز اشاره می‌کند. ترکیب این رویکردها با تحلیل‌های جنسیتی چارچوبی جامع برای تحلیل تأثیرات چندگانه و پیچیده شبکه‌های اجتماعی بر امید اجتماعی فراهم می‌کند. این چارچوب نشان می‌دهد که شکل‌گیری امید اجتماعی فرایندی چندبعدی است که نه تنها متأثر از عوامل فردی، اجتماعی و ارتباطی است، بلکه جنسیت نیز به عنوان یک متغیر مهم بر این فرایند تأثیر می‌گذارد. با گنجاندن رویکرد جنسیتی در این چارچوب مفهومی، می‌توان ابزاری انعطاف‌پذیرتر و دقیق‌تر برای تحلیل کیفی بیم‌ها و امیدهای اجتماعی جوانان تهرانی (دانشجویان دختر و پسر) در بستر شبکه‌های اجتماعی فراهم کرد.

۴.۱ روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با استفاده از رویکرد کیفی و روش نظریه زمینه‌ای (Grounded Theory) و با هدف ارائه مدلی مفهومی و انعطاف‌پذیر برای تحلیل کیفی بیم‌ها و امیدهای اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه‌های تهران که در شبکه‌های اجتماعی فعال هستند، انجام شده است. فرآیند نمونه‌گیری، ترکیبی از دو تکنیک گلوله برفی (Snowball Sampling) و نمونه‌گیری نظری (Theoretical Sampling) است. بدین صورت که، ابتدا با تکنیک گلوله برفی، اولین گروه دانشجویان شناسایی شدند و هر مشارکت‌کننده، افراد واجد شرایط دیگر را معرفی کرد. سپس با نمونه‌گیری نظری، بر اساس مفاهیم در حال ظهور، افراد جدید برای مصاحبه انتخاب شدند. این فرآیند تا رسیدن به اشباع نظری، یعنی زمانی که داده‌های جدید، بینش تازه‌ای به مفاهیم موجود اضافه نمی‌کردند، ادامه یافت. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها، مصاحبه عمیق بود که با ۲۹ دانشجوی مشغول به تحصیل در دانشگاه‌های سطح شهر تهران و ۶ متخصص و صاحب‌نظر در حوزه امید اجتماعی (در مجموع ۳۵ نفر)، مصاحبه عمیق

صورت گرفت. گروه نخست عمدتاً در بازه‌ی سنی ۱۷ تا ۳۱ سال قرار داشتند. از نظر جنسیتی، هم زنان و هم مردان حضور داشتند و ترکیب نسبتاً متعادلی را شکل می‌دادند. این افراد از رشته‌های تحصیلی متنوعی همچون علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی، علوم تربیتی، حسابداری، حقوق، روان‌شناسی، تربیت‌بدنی، معماری داخلی، مهندسی پزشکی، مهندسی مکانیک، برق، نانومواد و آموزش زبان انگلیسی انتخاب شدند. مراکز آموزشی آنان نیز گستره‌ای متنوع را شامل می‌شد؛ با بیشترین فراوانی از دانشگاه آزاد اسلامی (به‌ویژه واحد علوم و تحقیقات) و در کنار آن دانشگاه تهران، دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه فرهنگیان، دانشگاه علم و صنعت، دانشگاه علوم پزشکی ایران، دانشگاه ملی قم، مراکز علمی-کاربردی و دبیرستان. گروه دوم شامل ۶ نفر از اساتید و پژوهشگران حوزه‌ی علوم اجتماعی و ارتباطات بود. این افراد عمدتاً در دانشکده مطالعات جهان دانشگاه تهران و دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات فعالیت داشتند و یک نفر نیز وابسته به مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی بود. رشته‌های تخصصی آنان دربرگیرنده‌ی علوم ارتباطات، جامعه‌شناسی و مدیریت رسانه بود.

فرایند تحلیل داده‌ها در این پژوهش بر اساس رویکرد نظام‌مند کوربین (Corbin) و اشتراوس (Strauss) (۲۰۱۵) در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شد. در هر مرحله، با عمیق‌تر شدن تحلیل، لایه‌های جدیدی از معنا و ارتباطات میان مفاهیم آشکار شد. در مرحله کدگذاری باز، متن مصاحبه‌ها به دقت مطالعه و عبارات معنادار به کدهای اولیه تبدیل شدند. برای مثال، از نقل قول «خبرهایی که راجع به وضعیت اقتصادی هست برام ناراحت کننده است... وقتی محتواهای اینطوری را بینم توی بلندمدت روم تاثیر داره»، مفاهیم و کدهای اولیه مانند «تأثیر منفی اخبار اقتصادی»، «احساس ناراحتی از محتوای منفی» و «اثرات بلندمدت محتوای منفی» استخراج شدند. در مرحله کدگذاری محوری، مفاهیم و کدهای مشابه در قالب مقولات انتزاعی‌تر گروه‌بندی شدند. برای نمونه، مقوله اصلی «دوگانگی تأثیر محتوای شبکه‌های اجتماعی» از ترکیب مقولات فرعی «اشتراک‌گذاری محتوای امیدبخش» و «محتوای ناامیدکننده و بیم‌ناک» شکل گرفت. این مرحله به شناسایی الگوهای عمیق‌تر در داده‌ها کمک کرد. در نهایت، در مرحله کدگذاری انتخابی، مقولات در قالب مدل پارادایمی اشتراوس و کوربین مشتمل بر شش بُعد شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردهای کنش/تعامل و پیامدها سازماندهی شدند. مقوله هسته «پویایی امید اجتماعی دانشجویان در تعامل با شبکه‌های اجتماعی»

به‌عنوان پدیده اصلی شناسایی شد که توانست تمام مقولات را به یکدیگر پیوند دهد و تصویری جامع از تعامل پیچیده میان عوامل مختلف ارائه کند. در نهایت تعداد ۱۶۷ مفهوم و کد اولیه، ۵۲ مقوله فرعی، ۱۹ مقوله اصلی و یک مقوله هسته از فرایند تحلیل داده‌ها استخراج شدند.

در این پژوهش، برای اطمینان از صحت و اعتبار یافته‌ها، رویکردی چندوجهی اتخاذ شد که شامل چندین استراتژی کلیدی بود. مهم‌ترین استراتژی، بازبینی یافته‌ها توسط مشارکت‌کنندگان (Member Checking) بود که طی آن، نتایج تحلیل‌های اولیه برای ارزیابی و تأیید به مشارکت‌کنندگان ارائه شد. همچنین، از روش تحلیل همزمان (Concurrent Analysis) و مقایسه مداوم (Constant Comparison) استفاده شد که در آن، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها به طور موازی انجام شد و داده‌های جدید مستمراً با یافته‌های قبلی مقایسه شدند. برای افزایش اعتبار بیشتر، به پیروی از تکنیک مثلث‌بندی و یا تثلیث منابع (Triangulation) از منابع مختلف داده‌یابی شامل مصاحبه با دانشجویان و متخصصان بهره گرفته شد. در نهایت، فرآیند جمع‌آوری داده‌ها تا رسیدن به اشباع نظری (Theoretical Saturation) ادامه یافت. ترکیب این استراتژی‌ها امکان ارائه تصویری معتبر از پویایی امید اجتماعی در بستر شبکه‌های اجتماعی را فراهم کرد.

۲. یافته‌های پژوهش

۱.۲ شرایط علی

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که کلان‌شهر تهران دارای ویژگی‌های ساختاری دوگانه است. از یک سو «وجود فرصت‌های آموزشی»، «تنوع فرهنگی»، «امکانات شهری» و «فرصت‌های شغلی» به‌عنوان عوامل تقویت‌کننده امید اجتماعی عمل می‌کنند، و از سوی دیگر «نابرابری‌های اجتماعی»، «مشکلات اقتصادی» و «محدودیت‌های فرهنگی و اجتماعی» زمینه‌ساز بیم و ناامیدی هستند. این شرایط بازدارنده با ایجاد مانع در مسیر «تحقق آرزوها و اهداف جوانان» به تضعیف امید اجتماعی منجر می‌شود.

- مقوله اصلی: شرایط اقتصادی نامساعد

- مقوله فرعی: تأثیر اخبار اقتصادی منفی

- نقل قول‌ها

تحلیل جنسیتی بیم‌ها و امیدهای دانشجویان ... (فثانه بیدار آفچه کندی و دیگران) ۴۵

یکی از مهم‌ترین موضوعات، تأثیر اخبار اقتصادی منفی است. دانشجویان دختر نگرانی خود را از مواجهه مداوم با این اخبار بیان کرده‌اند. برای مثال یک دانشجوی دختر ۲۶ ساله می‌گوید:

خبرهایی که راجع به وضعیت اقتصادی هست برام ناراحت‌کننده است... وقتی محتواهای اینطوری را ببینم توی بلندمدت روم تأثیر داره...» (مصاحبه کد ۸، دانشجوی دختر ۲۶ ساله).

دانشجویان دختر نگرانی خود را از اخبار اقتصادی منفی ابراز می‌کنند و معتقدند که این اخبار در بلندمدت بر روحیه آنها تأثیر می‌گذارد.

- **مقوله فرعی:** کاهش انگیزه و امکان برنامه‌ریزی

در میان پسران، نگرانی‌های اقتصادی بیشتر با آینده شغلی پیوند خورده است. یک دانشجوی پسر ۳۰ ساله می‌گوید:

وقتی خبرهای اقتصادی منفی می‌بینم، انگیزه‌ام کم می‌شود و ناامید می‌شوم. برای اینکه من الان ترم آخر کارشناسی هستم بعدش باید برم خدمت، بعد خدمت آیا کار باشه یا نباشه (مصاحبه کد ۲۱، دانشجوی پسر ۳۰ ساله).

- **مقوله فرعی:** همه‌گیر شدن سختی معیشت

مشکلات اقتصادی به‌عنوان مسئله‌ای فراگیر درک می‌شود. یک دانشجوی پسر ۲۳ ساله چنین می‌گوید:

جامعه ما خیلی سخت شده از نظر اقتصادی. با هر کسی هم صحبت می‌کنی بیشتر از بدبختی‌هاش میگه (مصاحبه کد ۲۹، دانشجوی پسر ۲۳ ساله).

- **مقوله فرعی:** اثر روانی تنش‌های اجتماعی

دختران نسبت به تنش‌های اجتماعی واکنش محتاطانه‌تری نشان می‌دهند و گاهی ترجیح می‌دهند از فضای مجازی فاصله بگیرند. در ادامه توصیف نامساعد بودن شرایط ساختاری از سوی افراد مورد مطالعه، یکی دیگر از افراد مصاحبه‌شونده، که دختری ۱۹ ساله و دانشجوی ترم دوم دانشگاه تهران است، اثر روانی «تنش‌های اجتماعی» را بر نحوه تعامل وی با شبکه‌های اجتماعی این‌گونه توصیف می‌کند:

«وقتی جو کشور ناآروم شد... باعث شد که من کمتر برم تو شبکه‌هایی مثل اینستاگرام... می‌دونستم اگر اخبار را بخونم ناراحت می‌شم برای همین از اینها دوری می‌کردم».

این دانشجوی همچنین بر نقش نهادهای حاکمیتی در تقویت امید تأکید دارد:

«اون دسته از مردم که به خاطر سختی اقتصادی ناامید هستند اگر وضع معیشت درست بشه و نهادهای متولی کارشون را درست انجام بدن، امید درشون بیشتر می‌شه...» (مصاحبه کد ۴، دانشجوی دختر ۱۹ ساله).

در مجموع، مفاهیم و مقولات استخراج شده نشان می‌دهد که شرایط ساختاری تهران بیشتر به سمت بازدارندگی میل دارد و نامساعد بودن شرایط اقتصادی و اجتماعی از مهم‌ترین موانع اعتلای امید اجتماعی در میان جوانان تهرانی است.

- مقوله اصلی: بی‌اعتمادی نهادی

در تحلیل داده‌ها مشاهده کردیم که این شرایط با مقوله بی‌اعتمادی نهادی مرتبط است که در زمینه‌های مختلفی همچون بی‌اعتمادی به نهادهای آموزشی، بی‌اعتمادی به رسانه ملی و اعتماد مشروط به نظام سیاسی نمود پیدا کرده‌اند.

- مقوله فرعی: بی‌اعتمادی به نهادهای آموزشی

در خصوص بی‌اعتمادی نهادی دانشجویان دختر نگاه انتقادی تری نسبت به نهادهای آموزشی دارند. در همین رابطه، یکی از افراد مصاحبه‌شونده در پاسخ به این پرسش که به نهادهایی که با آنها ارتباط دارید چقدر اعتماد دارید؟ بی‌اعتمادی به «نهادهای آموزشی» را این‌گونه توصیف می‌کند:

«در حال حاضر به نهادهای آموزشی اصلاً اعتماد ندارم به خاطر عملکرد بدی که دارند به ویژه آموزش و پرورش که خودم دارم باهاش سروکله می‌زنم. اصلاً کارکردی که باید داشته باشن را ندارند». (مصاحبه کد ۳، دانشجوی دختر ۱۹ ساله).

- مقوله فرعی: بی‌اعتمادی به رسانه ملی

همچنین دانشجویان دختر نسبت به رسانه ملی نیز دیدگاه انتقادی دارند. یکی دیگر از مشارکت‌کننده‌ها با نگرشی انتقادی به رسانه ملی معتقد است که:

تحلیل جنسیتی بیم‌ها و امیدهای دانشجویان ... (فثانه بیدار آقچه کندی و دیگران) ۴۷

«صدا و سیما هم خیلی اعتماد ندارم. چون محتوایی که تولید می‌کنند به نظرم الان در شرایط فعلی جامعه کمک‌کننده نیست». (مصاحبه کد ۴، دانشجوی دختر ۱۹ ساله).

- **مقوله فرعی:** اعتماد مشروط به نظام سیاسی

یکی از شرکت‌کنندگان در مصاحبه خود به مفهومی که بیان‌گر «اعتماد مشروط به نظام سیاسی» است را چنین توصیف می‌کند:

«به دولت بیشتر امید داریم تا اعتماد. چون به یک هدف کلی امید داریم» (مصاحبه کد ۴، دانشجوی دختر ۱۹ ساله).

۲.۲ شرایط زمینه‌ای

بخش دیگری از یافته‌ها نشان داد که «اعتقادات مذهبی» و «مصرف محتواهای مذهبی» در شبکه‌های اجتماعی نقشی مهم در تقویت امید و انگیزه ایفا می‌کنند. این محتواها با ایجاد پیوند میان افراد همفکر و شکل‌گیری «اجتماعات مجازی معنوی»، سرمایه اجتماعی و معنوی را افزایش می‌دهند. همچنین با «بازتعریف و تقویت هویت دینی در فضای مجازی» و ایجاد یک «نظام معنایی منسجم»، به تفسیر معنادار تجربیات زندگی کمک می‌کنند. در سطح روانی، تأکید بر مفاهیمی چون «توکل» و «صبر و امید به آینده» به عنوان مکانیسمی مقابله‌ای عمل کرده و حس عاملیت و کنترل را تقویت می‌کند. یافته‌ها همچنین نشان می‌دهند که دانشجویان دختر گرایش بیشتری به بهره‌گیری از این محتواها دارند.

- **مقوله اصلی:** نقش محتواهای مذهبی در شبکه‌های اجتماعی

- **مقوله فرعی:** تقویت سرمایه اجتماعی و معنوی

- نقل قول‌ها

«اعتقادات و باورهای این‌طوری خیلی پوزنگ هستند و قوت قلب می‌دهند». (مصاحبه کد ۷، دانشجوی دختر ۲۳ ساله).

«محتواهای مذهبی به آدم کمک می‌کند در شرایط سخت امیدوار باشد». (مصاحبه کد ۶، دانشجوی دختر ۲۲ ساله).

«من فقط قرآن نذر می‌کردم روزه می‌گرفتم نماز می‌خوندم که اون جو آروم شه» (مصاحبه کد ۱۴، دانشجوی دختر ۲۱ ساله).

- مقوله اصلی: بازتعریف هویت دینی

- مقوله فرعی: شکل‌گیری اجتماعات مجازی معنوی

«گرایش‌ات مذهبی که دارم ولی حالا خیلی زیاد نه ولی بیشتر گرایش‌ات اخلاقی انسانی بوده» (مصاحبه کد ۱، دانشجوی پسر ۱۹ ساله).

«به هر حال همیشه سعی کردم که به سمتی برم که رضایت خدا درش هست» (مصاحبه کد ۴، دانشجوی دختر ۱۹ ساله).

«باورهای مذهبی ما بوده ما را تا اینجا رسونده» (مصاحبه کد ۵، دانشجوی پسر ۱۹ ساله).

- مقوله اصلی: مکانیسم مقابله با بیم‌ها و ناامیدی

- مقوله فرعی: تأکید بر توکل و صبر

«توکل خیلی تاثیر داره. انسان اگر به یک جای بزرگی وصل باشه خیلی تو این قضیه کمک میکنه» (مصاحبه کد ۱۵، دانشجوی دختر ۲۰ ساله).

«اعتقادات و باورهای اینطوری در من خیلی پررنگ هست. اون قوت قلب باید خیلی قوی باشه» (مصاحبه کد ۷، دانشجوی دختر ۲۳ ساله).

در مقابل، دانشجویان پسر گرایش بیشتری به جنبه‌های اخلاقی-انسانی و کمتر به مناسک مذهبی دارند و بیشتر به دنبال محتوای سرگرم‌کننده برای بهبود روحیه هستند.

- مقوله اصلی: تقویت ظرفیت روانی

- مقوله فرعی: ایجاد فضای عاطفی مثبت

«من بیشتر چیزهایی که حالم را خوب می‌کند دنبال میکنم مثل کلیپ‌های خنده‌دار» (مصاحبه کد ۱۳، دانشجوی پسر ۱۷ ساله).

«البته اگر حالم خوب نباشه بیشتر دنبال مطلب انگیزشی که بهم روحیه بده می‌گردم» (مصاحبه کد ۱۵، دانشجوی دختر ۲۰ ساله).

«در شبکه‌های اجتماعی دنبال چیزهایی هستم که روحیم بهتر بشه» (مصاحبه کد ۱۳، دانشجوی پسر ۱۷ ساله).

در مجموع این بخش از یافته‌ها بیان‌گر این است که دانشجویان دختر به دنبال محتوای انگیزشی برای بهبود روحیه هستند و دانشجویان پسر بیشتر به دنبال محتوای سرگرم‌کننده و خنده‌دار هستند. این تفاوت‌ها نشان می‌دهد که جنسیت می‌تواند بر نحوه استفاده از محتواهای مذهبی و معنوی در شبکه‌های اجتماعی و همچنین تأثیر این محتواها بر امید و انگیزه تأثیرگذار باشد.

۳.۲ شرایط مداخله‌گر

شرایط و عواملی که شدت و ماهیت پدیده را تقویت می‌کنند بیان‌گر «دوگانگی تأثیر محتوای شبکه‌های اجتماعی» بر امید اجتماعی در بین جوانان هستند. نقل‌قول‌های زیر نقش این عوامل نشان می‌دهند که چگونه شبکه‌های اجتماعی به طور هم‌زمان می‌توانند امید اجتماعی را تقویت یا تضعیف، بسته به نوع استفاده و محتوای مشاهده‌شده، کنند. این پدیده در نظریه رسانه‌های دو لبه (Dual-Edged Media Theory) توضیح داده شده است که بر تأثیرات مثبت و منفی فناوری بر جنبه‌های روانی و اجتماعی تأکید دارد (Baym:2015). همچنین ماهیت یافته‌ها براساس تفاوت‌های جنسیتی نشان می‌دهد که دانشجویان دختر بیشتر به تولید و اشتراک‌گذاری محتوای مثبت، انگیزشی و مفید تمایل دارند و به تأثیر منفی اخبار ناامیدکننده بر روحیه خود حساس‌تر هستند. از سوی دیگر دانشجویان پسر بیشتر به محتوای شاد و طبیعت‌علاقه نشان می‌دهند و نسبت به اخبار منفی اجتماعی واکنش نشان می‌دهند.

- مقوله اصلی: دوگانگی تأثیر محتوای شبکه‌های اجتماعی

- مقوله فرعی: اشتراک‌گذاری محتوای امیدبخش و انگیزشی

- نقل‌قول‌ها

«مطالب انگیزشی و مذهبی و امیدوارکننده را بیشتر می‌گذاشتم. مطالبی که برای زندگی جوان‌ها مفید باشه اطلاعاتی بهشون بده که خودشون را بهتر بشناسند» (مصاحبه کد ۱۶، دانشجوی دختر ۳۱ ساله).

«بیشتر کلیپ‌های شاد، آهنگ‌های شاد، کلیپ‌های طبیعت اینها را خیلی دوست دارم. مخصوصاً تصویرها یا ویدئوهایی که از طبیعت هست و روشن جمله‌های انگیزشی هست» (مصاحبه کد ۲۴، دانشجوی پسر ۲۲ ساله).

«این سه چهار هفته‌ای که به هدفم فکر می‌کردم و آنلاین شاپم را زدم خیلی این چیزها به من کمک کرده و تاثیر داشته» (مصاحبه کد ۲۷، دانشجوی دختر ۲۲ ساله).

- مقوله فرعی: محتوای ناامیدکننده و بیم‌ناک

- نقل قول‌ها

«یک سری صحبت‌ها را می‌بینم طرف می‌گه جامعه چقدر خراب شده. وقتی ادم اینها را می‌بینم ناراحت میشه. خوب این‌ها هم ناامیدی میاره» (مصاحبه کد ۲۹، دانشجوی پسر ۲۳ ساله).

«بعضی مطالب که در مورد خودکشی و مرگ و مطالب غمگین و ناامید کننده بود برای من می‌اومد... همه کامنت‌ها ناامیدی و افسردگی و مطالب خیلی بدی بود» (مصاحبه‌های کد ۲۴ و ۲۷، دانشجوی مرد ۲۳ ساله و دختری ۲۲ ساله).

«وقتی در مورد جامعه بد می‌گن از اوضاع اقتصادی تا هر چیز دیگه‌ای وقتی بد می‌گن یا اوضاع را نابسامان تعریف می‌کنند من ناراحت میشم» (مصاحبه کد ۱۶، دانشجوی دختر ۳۱ ساله).

- مقوله اصلی: سواد رسانه‌ای

- مقوله فرعی: اعتبارسنجی منابع خبری

- نقل قول

«هر خبری را از چند تا منبع باید بری ببینی همیشه فقط یک منبع را بهش استناد کنی باید ته و توهه اون خبر را در بیاری» (مصاحبه کد ۲۱، دانشجوی پسر ۳۰ ساله).

«منبع اطلاعات برابم خیلی مهم است، اگر معتبر نباشد سخت قبول می‌کنم». (مصاحبه کد ۶، دانشجوی دختر ۲۲ ساله).

وجهی دیگر از تمایزهای جنسیتی در یافته‌ها نشان می‌دهد که دانشجویان دختر به اعتبار منابع اطلاعاتی توجه دارند، نسبت به عدم تحقیق دیگران انتقادی هستند اما خود را ناامید نمی‌دانند. و دانشجویان پسر رویکرد جدی‌تری به راستی‌آزمایی اخبار دارند، نسبت به فقدان سواد رسانه‌ای در جامعه نگران هستند، به آینده‌نگری در آموزش سواد رسانه‌ای توجه دارند و نسبت به نمایش غیرواقعی زندگی در شبکه‌های اجتماعی و تأثیرات منفی آن حساس‌تر هستند.

تحلیل جنسیتی بیم‌ها و امیدهای دانشجویان ... (فثانه بیدار آفچه کندی و دیگران) ۵۱

- مقوله فرعی: انتقاد از فقدان سواد رسانه‌ای

- نقل قول

«خیلی هم تحقیق نمی‌کنند ببینند چی درسته چی غلط. اما خب خود من ناامید نیستم»
(مصاحبه‌کننده کد ۲۷، دانشجوی دختر ۲۲ ساله).

«سواد رسانه‌ای امروزه یکی از گمشده‌های مردم ایران و جهان هست» (مصاحبه‌کننده
کد ۲۹، دانشجوی پسر ۲۳ ساله).

- مقوله فرعی: نقد محتوا

- نقل قول

«من خیلی موافقم که فیلتر شده و بیشتر خوب بود کلا برداشته بشه. من می‌بینم که
اونجا اصلا بحث آزادی بیان نیست که تو بتونی حق را بگی به طرف» (مصاحبه کد
۱۷، دانشجوی پسر ۱۹ ساله).

- مقوله فرعی: ضرورت آموزش سواد رسانه‌ای

- نقل قول‌ها

«باید در فضای آموزشی کشور این موضوع را آینده نگری کنیم باید فضای رسانه‌ای را
به بچه‌هامون بشناسانیم» (مصاحبه‌کننده کد ۲۱، دانشجوی پسر ۳۰ ساله).

«خب اگر سواد رسانه‌ای بود که دیگه خیلی از این مشکلات روانی که ایجاد شده نبود.
الان رسانه همه چیز را می‌چرخونه» (مصاحبه کد ۲۴، دانشجوی پسر ۲۲ ساله).

- مقوله اصلی: بازنمایی غیرواقعی زندگی در رسانه

- مقوله فرعی: مقایسه‌های اجتماعی نامطلوب

- نقل قول

«چیزهای غلوشده یا فیک از زندگی دیگران فقط باعث میشه آدم خودش را ناخودآگاه
مقایسه کنه با اونها و این آدم را دل‌سرد میکنه» (مصاحبه کد ۱۷، دانشجوی پسر
۱۹ ساله).

- مقوله فرعی: تظاهر در شبکه‌های اجتماعی

- نقل قول

«خیلی از دوست‌هام را می‌دیدم یک چیزهایی می‌گذاشتند در اینستاگرام ولی اون نبودند یعنی تصویرسازی بوده حقیقت نداشت» (مصاحبه کد ۲۱، دانشجوی پسر ۳۰ ساله).

- مقوله فرعی: عطش دیده شدن در فضای مجازی

- نقل قول

«یک سری صفحات هست که کارشون این هست عکس و فیلم بگذارند از خودشون و خیلی‌ها به هر طریقی می‌خوان دیده بشن» (مصاحبه کد ۲۳، دانشجوی پسر ۲۳ ساله).

- مقوله اصلی: ناکارآمدی سیاست‌های دولتی در امیدآفرینی

- مقوله فرعی: عدم حمایت کافی از اشتغال جوانان

- نقل قول

«دولت باید به جوان‌ها بیشتر کمک کنه تا بتونن کار پیدا کنن» (مصاحبه کد ۵، دانشجوی پسر ۱۹ ساله).

- مقوله فرعی: فقدان شفافیت در سیاست‌گذاری

- نقل قول

«شفافیت در سیاست‌های دولت باعث می‌شه اعتماد مردم بیشتر بشه» (مصاحبه کد ۱۴، دانشجوی دختر ۲۱ ساله).

- مقوله فرعی: کاهش اعتماد عمومی به دلیل عملکرد نامناسب

- نقل قول

«بی‌اعتمادی به سیاست‌های دولت، امید مردم را کم کرده» (مصاحبه کد ۱۱، دانشجوی دختر ۲۷ ساله).

تحلیل جنسیتی بیم‌ها و امیدهای دانشجویان ... (فثانه بیدار آفچه کندی و دیگران) ۵۳

در رابطه با تفاوت رویکرد به ناکارآمدی نظام آموزشی دانشجویان دختر بیشتر نگران عدم تناسب آموزش با نیازهای بازار کار و بیکاری فارغ‌التحصیلان هستند ولی دانشجویان پسر بر کاربردی بودن آموزش برای زندگی واقعی تأکید دارند.

- مقوله اصلی: ناکارآمدی نظام آموزشی

- مقوله فرعی: عدم تناسب آموزش با نیازهای بازار کار

- نقل قول

«سیستم آموزشی ما با بازار کار همخوانی ندارد». (مصاحبه کد ۲، دانشجوی دختر ۱۹ ساله).

- مقوله فرعی: بیکاری گسترده فارغ‌التحصیلان

- نقل قول

«خیلی از فارغ‌التحصیل‌ها نمی‌تونن کار پیدا کنن». (مصاحبه کد ۶، دانشجوی دختر ۲۲ ساله).

- مقوله فرعی: بیکاری گسترده فارغ‌التحصیلان

- نقل قول

«مدارس و دانشگاه‌ها باید جوان‌ها را برای زندگی واقعی آماده کنن». (مصاحبه کد ۱۲، دانشجوی پسر ۲۳ ساله).

این تفاوت‌ها نشان می‌دهد که جنسیت می‌تواند بر نحوه تأثیرپذیری از شرایط مداخله‌گر و واکنش به آن‌ها اثرگذار باشد، و دانشجویان دختر و پسر اولویت‌ها و نگرانی‌های متفاوتی در مواجهه با این شرایط دارند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که ناکارآمدی سیاست‌های دولتی و نظام آموزشی از جمله عوامل ایجادکننده بیم و کاهش امید اجتماعی در میان جوانان است. مشکلات ساختاری در هر دو حوزه به خصوص در زمینه اشتغال و کاربردی بودن آموزش‌ها، چالش‌های جدی برای آینده جوانان ایجاد کرده است.

۴.۲ تعاملات و استراتژی‌های مقابله‌ای

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی در زندگی جوانان تهرانی نقشی محوری یافته و مدیریت اثرات آن بر امید اجتماعی اهمیت دارد. جوانان با رویکردی فعال و چندبعدی، از استراتژی‌هایی مانند «مدیریت هوشمندانه مصرف رسانه‌ای»، «جستجوی فعال محتوای مثبت» و «تکیه بر چارچوب‌های معنایی شخصی» برای حفظ تعادل و بهره‌گیری مؤثر استفاده می‌کنند. همچنین «حمایت خانواده» و «اعتماد‌گزینشی در روابط اجتماعی» در موفقیت این راهبردها اثرگذار است. نتایج نشان می‌دهد جوانان نه «مصرف‌کنندگان منفعل»، بلکه «کنشگرانی فعال» هستند. تفاوت‌های جنسیتی نیز آشکار است؛ دختران با دقت و هدفمندی بیشتری محتوا را انتخاب می‌کنند، در حالی که پسران رویکردی تحلیلی دارند.

- مقوله اصلی: تعامل هوشمندانه با محتوای شبکه‌های اجتماعی

- مقوله فرعی: انتخاب‌گزینشی محتوا

- نقل قول

«تلاشم بر این هست چیزهایی که می‌بینم هدفمند باشه» (مصاحبه کد ۴، دانشجوی دختر ۱۹ ساله).

- مقوله فرعی: مدیریت هوشمندانه مصرف رسانه‌ای

- نقل قول‌ها

«من خودم هر مطلبی را پیگیری می‌کنم سعی می‌کنم منبعش مشخص باشه» (مصاحبه کد ۶، دانشجوی دختر ۲۲ ساله).

«من هیچ مطلبی را بدون دلیل قبول نمی‌کنم و دنبال این هستم که منبعش را پیدا کنم» (مصاحبه کد ۵، دانشجوی پسر ۱۹ ساله).

«راستش من خیلی سخت اعتماد می‌کنم. سخت چیزی را می‌پذیرم» (مصاحبه کد ۸، دانشجوی دختر ۲۶ ساله).

- مقوله فرعی: پرهیز از محتوای منفی

- نقل قول‌ها

تحلیل جنسیتی بیم‌ها و امیدهای دانشجویان ... (فئانه بیدار آفجه کندی و دیگران) ۵۵

«من تلاش می‌کنم که از اخبار و محتواهایی که حال خوبی درشون نیست و ناامیدی را القاء می‌کنه دوری کنم» (مصاحبه کد ۶، دانشجوی دختر ۲۲ ساله).

در رابطه با تفکیک حوزه فردی از اجتماعی یافته‌ها نشان می‌دهد که دانشجویان دختر بیشتر بر اهداف تحصیلی و آکادمیک تمرکز دارند ولی دانشجویان پسر رویکرد تحلیلی‌تر و برنامه‌ریزی شده‌تری دارند. در خصوص تنوع در استراتژی‌های مقابله با موانع نیز دانشجویان پسر بیشتر رویکرد عمل‌گرایانه در کسب درآمد دارند ولی دانشجویان دختر بیشتر اهداف کوتاه‌مدت و قابل دستیابی را انتخاب می‌کنند و بر دستیابی به استقلال مالی تأکید دارند.

- مقوله اصلی: تفکیک حوزه فردی از اجتماعی

- مقوله فرعی: تمرکز بر اهداف شخصی

- نقل قول‌ها

«کار من احتمالاً خیلی ربط به پشتکار و مهارت‌های خودم دارد که در دانشگاه دنبال کنم و به اون هدف آکادمیک برسم» (مصاحبه کد ۳، دانشجوی دختر ۱۹ ساله).

«من سعی می‌کنم استفاده شخصیم خیلی منطقی باشه یعنی هم با واقعیت کل دنیا سازگار باشه» (مصاحبه کد ۵، دانشجوی پسر ۱۹ ساله).

«من از اول انتخاب کردم. از اول مسائل را آنالیز کردم» (مصاحبه کد ۱، دانشجوی پسر ۱۹ ساله).

- مقوله اصلی: تنوع در استراتژی‌های مقابله با موانع

- مقوله فرعی: عمل‌گرایی در کسب درآمد

- نقل قول‌ها

«من خودم زمان‌هایی بوده که کارمون راکد بوده فروش یا اجاره ای نداشتیم رفتیم اسنپ کار کردم ولی پول را درآوردم» (مصاحبه کد ۲۳، دانشجوی پسر ۲۳ ساله).

«من خیلی اهداف بلندمدت ندارم و اهداف کوچکی را انتخاب می‌کنم و دنبال می‌کنم» (مصاحبه کد ۱۵، دانشجوی دختر ۲۰ ساله).

- مقوله فرعی: استقلال شخصی

- نقل قول‌ها

«من هزینه تحصیلم، خورد و خوراکم همه چی را خودم درمی‌ارم» (مصاحبه کد ۱۸، دانشجوی دختر ۲۹ ساله).

- مقوله فرعی: تجربه کسب درآمد در سن نوجوانی

- نقل قول‌ها

«من از سن کم یک ماشین گرفتم و کار کردم الان هم دارم کار می‌کنم تو تپسی و اسنپ» (مصاحبه کد ۲۹، دانشجوی پسر ۲۳ ساله).

- مقوله فرعی: جستجوی راه‌حل‌های مثبت

در رابطه با متنوع بودن استراتژی‌ها، «جستجوی راه‌حل‌های مثبت» از دیگر راهکارهایی بود که افراد مورد مطالعه در خصوص نوع مواجهه با شرایط چالش برانگیز و نحوه استفاده از شبکه‌های مجازی برای رویارویی با این شرایط عنوان می‌کردند. در همین رابطه یکی از افراد مورد مطالعه معتقد است که:

«بله گاهی. مثلاً تو یوتوب خیلی این قضیه را دیدم تو اینستاگرام کمتر دیدم که وقت‌هایی که مشکلی دارم هر چیزی باشه میشه سرچ کرد و شرایط مشابه خودت را پیدا کنی و ببینی راه حلی براش بوده و می‌تونی راحت‌تر حلش کنی یا به هر طریقی باهاش برخورد کنی. اینها استفاده‌هایی هست که میشه کرد از این فضا چون یک جامعه بزرگی هست که می‌توانی توش شرایطی نظیر شرایط خودت را جستجو کنی و ببینی و بررسی کنی».

- مقوله فرعی: الگویابی از تجارب موفق

برخی از افراد با استفاده از استراتژی «الگویابی از تجارب موفق» با شرایطی که برایشان رخ می‌دهد برخورد می‌کنند. در همین رابطه یکی از مشارکت‌کنندگان عنوان می‌کند که:

«کسانی که داستان زندگی شون را می‌گذارند... آدم‌هایی هستند که پله به پله زندگی خودشون را ساختند و پیشرفت کردند» (مصاحبه کد ۶، دانشجوی دختر ۲۲ ساله).

- مقوله اصلی: تکیه بر باورهای معنوی و چارچوب‌های معنابخش

تحلیل جنسیتی بیم‌ها و امیدهای دانشجویان ... (فثانه بیدار آقچه کندی و دیگران) ۵۷

- مقوله فرعی: گرایش به محتوای مذهبی

- نقل قول‌ها

نقل قول «محتوای مذهبی کمک می‌کنند که در شرایط سخت امیدم را حفظ کنم».

- مقوله فرعی: معنویت‌گرایی

- نقل قول‌ها

«نه این‌که من آدم خیلی خیلی مذهبی باشم ولی به هر حال همیشه سعی کردم که به سمتی برم که رضایت خدا درش هست» (مصاحبه کد ۶، دانشجوی دختر ۲۲ ساله).

- مقوله فرعی: برقراری ارتباطات مثبت در گروه‌های همالان

- نقل قول‌ها

«من در گروه‌هایی هستم که افراد هم‌رشته‌ایم در آن‌ها هستند و خیلی بهم ایده می‌دهند.»

۵.۲ پیامدها

یافته‌ها نشان می‌دهد که استفاده آگاهانه از شبکه‌های اجتماعی می‌تواند به رشد فردی و افزایش امید منجر شود^۳، اما استفاده غیرهدفمند ممکن است پیامدهایی چون «اضطراب اجتماعی» و «کاهش اعتماد به نفس» داشته باشد. براساس نظریه مقایسه اجتماعی آنلاین (Fox & Moreland, 2015) (Online Social Comparison Theory)، «مقایسه‌های اجتماعی» و «تصویرسازی نادرست از موفقیت» رضایت از زندگی را کاهش می‌دهد. تمایزهای جنسیتی نیز مشهود است. دانشجویان دختر بیشتر برای کسب‌وکار، توسعه مهارت‌ها، تعامل و افزایش انگیزه از شبکه‌ها استفاده می‌کنند، اما نسبت به مقایسه‌های اجتماعی و اخبار منفی آسیب‌پذیرترند؛ در حالی که دانشجویان پسر نیز از این فضا برای کسب‌وکار بهره می‌برند اما بیشتر تحت تأثیر محتوای غیرواقعی و کاهش اعتمادبه‌نفس ناشی از مقایسه قرار می‌گیرند.

۱.۵.۲ پیامدهای مثبت

- مقوله اصلی: تقویت مهارت‌ها و افزایش امید به آینده

- مقوله فرعی: تجربه مثبت از شبکه‌های اجتماعی

- نقل قول‌ها

«از طریق شبکه‌های اجتماعی توانستم یک فروشگاه آنلاین راه‌اندازی کنم» (مصاحبه کد ۲۴، دانشجوی پسر ۲۲ ساله).

«از طریق شبکه‌های اجتماعی یاد گرفتم که چگونه کسب‌وکار راه‌اندازی کنم» (مصاحبه کد ۲۷، دانشجوی دختر ۲۲ ساله).

«محتوای آموزشی خیلی به من کمک کرده‌اند که در حرفه‌ام موفق باشم» (مصاحبه کد ۱۸، دانشجوی دختر ۲۹ ساله).

«حس امیدواری بیشتری به آینده پیدا کردم» (مصاحبه کد ۱۶، دانشجوی دختر ۳۱ ساله).

- مقوله فرعی: تجربه مثبت تعامل مجازی

- نقل قول‌ها

«وقتی با دیگران صحبت می‌کنم، حس می‌کنم که تنها نیستم» (مصاحبه کد ۴، دانشجوی دختر ۱۹ ساله).

- مقوله فرعی: افزایش انگیزه و تاب‌آوری

- نقل قول‌ها

«شبکه‌های اجتماعی منبع انگیزه برای من شده‌اند» (مصاحبه کد ۹، دانشجوی دختر ۲۵ ساله).

«همکاری با گروه‌های اجتماعی، امیدم را به آینده بیشتر کرده» (مصاحبه کد ۶، دانشجوی دختر ۲۲ ساله).

نقل قول‌های فوق همسوی با نظریه تاب‌آوری اجتماعی (Social Resilience) نشان می‌دهند که تعاملات اجتماعی و حمایتی می‌توانند تاب‌آوری و امید اجتماعی را افزایش دهند (Folk et al: 2010).

۲.۵.۲ پیامدهای منفی

- **مقاله اصلی:** افزایش اضطراب، بیم‌ها و کاهش اعتماد به نفس
نقل قول‌های زیر نشان می‌دهد که مقایسه‌های اجتماعی و مواجهه با محتوای
غیرواقعی و منفی می‌تواند منجر به احساس محرومیت نسبی (Relative Deprivation
Theory)، افزایش اضطراب، کاهش عزت‌نفس، افزایش بی‌اعتمادی و افزایش بیم‌های
اجتماعی شود (Smith et al: 2012).

- **مقاله فرعی:** مقایسه‌های اجتماعی و احساس ناتوانی

- نقل قول

«مقایسه با دیگران در شبکه‌های اجتماعی باعث می‌شود احساس ضعف کنم... مقایسه
مداوم با دیگران باعث شده که خودم را دست‌کم بگیرم» (مصاحبه ۲۷، دانشجوی دختر
۲۲ ساله).

- **مقاله فرعی:** تأثیر مخرب محتواهای منفی و غیر واقعی در رسانه

- نقل قول

«محتوای منفی در رسانه‌ها خیلی روی روحیه‌ام تأثیر می‌گذارد... زندگی مجازی
دیگران خیلی با واقعیت متفاوت است اما تأثیر منفی می‌گذارد» (مصاحبه ۲۹،
دانشجوی پسر ۲۳ ساله).

- **مقاله فرعی:** احساس محرومیت و افزایش اضطراب

- نقل قول

«گاهی اوقات احساس می‌کنم زندگی من به اندازه دیگران خوب نیست... اخبار منفی
رسانه‌ها روحیه‌ام را پایین می‌آورد... زندگی دیگران در اینستاگرام باعث می‌شود
احساس ضعف کنم» (مصاحبه کد ۱۸، دانشجوی دختر ۲۹ ساله).

- **مقاله فرعی:** افزایش بی‌اعتمادی، ترس و بیم‌ها

- نقل قول

«هر چقدر بیشتر اخبار منفی ببینم، بیشتر حس ناامیدی پیدا می‌کنم» (مصاحبه کد ۸،
دانشجوی دختر ۲۶ ساله).

- مقوله فرعی: مقایسه اجتماعی و احساس خود کم‌بینی

- نقل قول

«مقایسه با زندگی دیگران، اعتمادبه‌نفس من را کم می‌کند». (مصاحبه کد ۱۳، دانشجوی پسر ۱۷ ساله).

- مقوله فرعی: افزایش ترس و بیم از آینده

- نقل قول

«وقتی به آینده فکر می‌کنم، بیشتر احساس ترس دارم». (مصاحبه کد ۱۱، دانشجوی دختر ۲۷ ساله).

بخشی از یافته‌های مهم این پژوهش، بیان‌گر دوگانگی پیامدهای استراتژی‌های مورد استفاده است. از یک سو، این استراتژی‌ها به رشد و توسعه فردی کمک می‌کنند و باعث افزایش توانمندی‌های شخصی می‌شوند. از سوی دیگر، می‌توانند منجر به تغییر در الگوهای مشارکت اجتماعی شوند. این دوگانگی چالش مهمی با محوریت چگونگی برقراری تعادل بین رشد فردی و مسئولیت‌های اجتماعی تعادل را پیش روی جوانان قرار می‌دهد.

۳.۵.۲ پیامدهای اجتماعی

تحلیل داده‌ها نشان داد که امید اجتماعی در شبکه‌های اجتماعی حاصل تعامل پیچیده بین شرایط ساختاری و استراتژی‌های فردی است. جوانان با راهبردهایی مانند مدیریت مصرف رسانه‌ای و تفکیک حوزه فردی از اجتماعی، سعی در حفظ امید شخصی دارند، اما این امر موجب شکل‌گیری شکاف بین امید فردی و اجتماعی می‌شود. در این میان، «مقایسه‌های اجتماعی غیرواقع‌بینانه» عاملی برای تشدید این شکاف است. تمایز جنسیتی نیز بدین صورت است که دانشجویان دختر با وجود شرایط منفی رویکردی مثبت‌اندیش دارند اما کاهش خودباوری و اعتمادبه‌نفس را تجربه می‌کنند؛ در حالی که دانشجویان پسر فشار روانی ناشی از تصاویر غیرواقعی موفقیت را گزارش کرده و نسبت به تأثیر منفی زندگی تجملی بر جوانان ابراز نگرانی می‌کنند.

- مقوله اصلی: تعامل شرایط ساختاری و استراتژی‌های فردی

تحلیل جنسیتی بیم‌ها و امیدهای دانشجویان ... (فثانه بیدار آقچه کندی و دیگران) ۶۱

- مقوله فرعی: شکاف بین امید فردی و اجتماعی

- نقل قول

«امیدوارم که به اهداف فردی‌ام برسم. در خصوص اهداف جمعی هم، به اتفاقاتی که میفته امیدواری دارم. اما در آینده شاید شرایط خیلی مثبت نباشه» (مصاحبه‌شونده کد ۵، دانشجوی پسر ۱۹ ساله).

- مقوله فرعی حفظ دیدگاه مثبت‌اندیشانه

- نقل قول

«البته من آدمی هستم که هر چقدر هم زندگی بد پیش بره اون قسمت مثبت اندیش ذهنم فعال هست» (مصاحبه‌شونده کد ۸، دانشجوی دختر ۲۶ ساله).

- مقوله اصلی: مقایسه اجتماعی

- مقوله فرعی: تأثیر منفی نمایش زندگی تجملی

- نقل قول‌ها

«جوانان با مشاهده زندگی تجملی در فضای مجازی، امید خود را برای پیشرفت از دست می‌دهند». (مصاحبه کد ۱۲، دانشجوی پسر ۲۳ ساله).

- مقوله فرعی: کاهش اعتماد به نفس و خودباوری

- نقل قول‌ها

«زندگی دیگران در شبکه‌های اجتماعی باعث می‌شود خودم را کمتر ببینم» (مصاحبه کد ۶، دانشجوی دختر ۲۲ ساله).

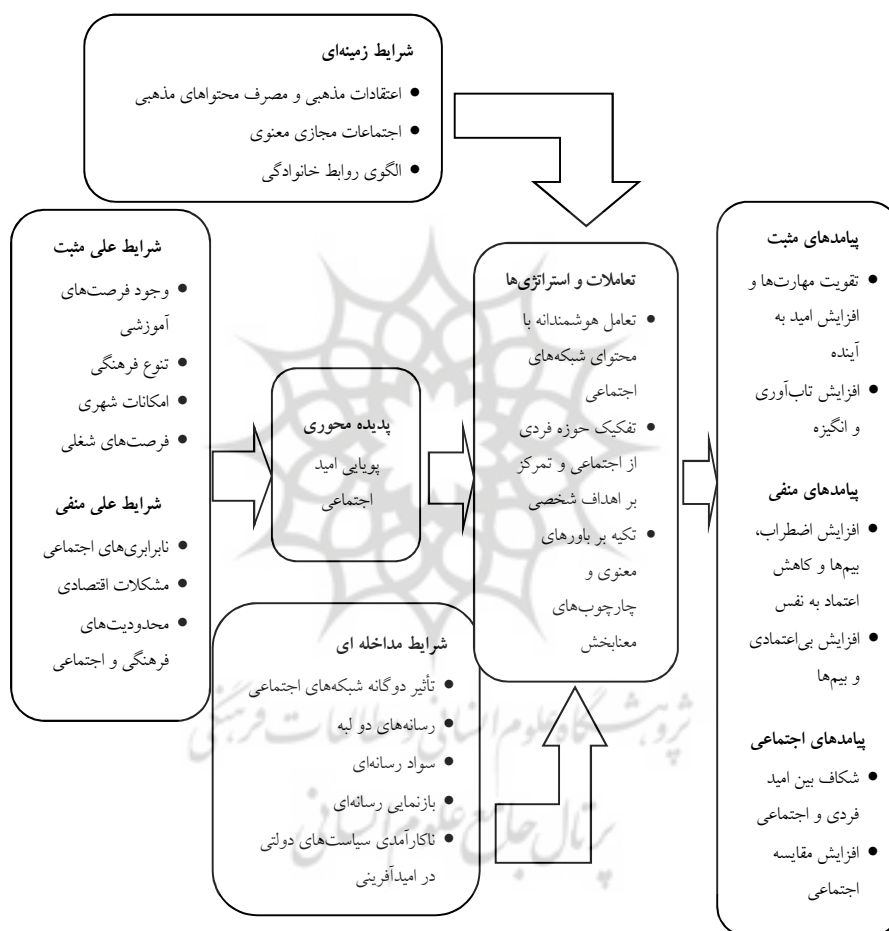
«مقایسه با دیگران همیشه ناامیدی می‌آورد» (مصاحبه کد ۱۸، دانشجوی دختر ۲۹ ساله).

- مقوله فرعی: فشار روانی ناشی از تصاویر غیرواقعی موفقیت

- نقل قول‌ها

«تصویرهای غیرواقعی از موفقیت باعث فشار روانی می‌شود» (مصاحبه کد ۲۱، دانشجوی پسر ۳۰ ساله)

این بخش از یافته‌ها نشان می‌دهد که علیرغم تلاش افراد برای حفظ امید فردی از طریق استراتژی‌های مختلف، مقایسه‌های اجتماعی در فضای مجازی منجر به تشدید شکاف بین امید فردی و اجتماعی می‌شود. در بخش پایانی مطالعه مدل پارادایمی پویایی امید اجتماعی جوانان تهرانی در بستر شبکه‌های اجتماعی، که برآمده از یافته‌های پژوهش است، بصورت زیر ارائه می‌گردد.

شکل ۱. مدل پارادایمی پویایی امید اجتماعی جوانان تهرانی در بستر شبکه‌های اجتماعی
(منبع: یافته‌های پژوهش)

۳. نتیجه‌گیری

این پژوهش با رویکردی جنسیت‌محور به بررسی امید اجتماعی در میان جوانان تهرانی پرداخته و آن را به‌عنوان مفهومی پویا و چندوجهی مورد تحلیل قرار داده است. یافته‌ها نشان می‌دهند که امید اجتماعی در تعامل مداوم با ساختارهای کلان اجتماعی شکل می‌گیرد و تفاوت‌های جنسیتی قابل توجهی در تجربه آن وجود دارد. امید اجتماعی تحت تأثیر دو دسته عوامل متضاد قرار می‌گیرد: از یک سو، عوامل تقویت‌کننده مانند فرصت‌های آموزشی، شغلی، تنوع فرهنگی و امکانات شهری که می‌توانند زمینه رشد فردی و اجتماعی را فراهم کنند؛ و از سوی دیگر، عوامل بازدارنده نظیر نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی، بی‌اعتمادی نهادی و محدودیت‌های فرهنگی که موجب تشدید بیم‌های اجتماعی می‌شوند. تحلیل شرایط ساختاری تهران نشان می‌دهد که عوامل بازدارنده اغلب بر عوامل مثبت غلبه دارند و همین امر به تضعیف امید اجتماعی جوانان منجر می‌شود. این الگو محدود به تهران نبوده و در دیگر کلان‌شهرهای ایران نیز مشاهده می‌شود. بنابراین، ضرورت دارد سیاست‌های اجتماعی و مداخلات ساختاری با هدف کاهش موانع و تقویت عوامل مثبت طراحی شوند.

بخشی از یافته‌ها بر نقش شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان ابزاری دوگانه تأکید دارند. این فضاها می‌توانند با انتشار محتوای انگیزشی، آموزشی و مذهبی، به تقویت امید و انگیزه کمک کنند، اما هم‌زمان با بازنمایی غیرواقعی زندگی، مقایسه‌های اجتماعی نامطلوب و انتشار اخبار منفی، به منبع یأس و بیم تبدیل شوند. این دوگانگی در چارچوب نظریه مک‌کوایل قابل تبیین است و با مطالعات وِگِل (Vogel) و همکاران (۲۰۱۴) همخوانی دارد که تأکید می‌کنند مقایسه‌های اجتماعی در فضای مجازی می‌تواند به کاهش عزت‌نفس و افزایش احساس ناکافی بودن منجر شود. همچنین مطالعات تاپینو (Topino) و همکاران (۲۰۲۳) و مرور سیستماتیک شانون (Shannon) و همکاران (۲۰۲۲) نشان داده‌اند که استفاده بیش از حد از شبکه‌های اجتماعی می‌تواند به افزایش اضطراب و استرس بینجامد، در حالی که محتوای مثبت می‌تواند اثرات حمایتی داشته باشد. یافته‌ها نشان می‌دهند که جوانان تهرانی در مواجهه با این وضعیت، استراتژی‌هایی چون «مدیریت هوشمندانه مصرف رسانه‌ای»، «تمرکز بر اهداف فردی»، «الهام‌گیری از داستان‌های موفقیت»، «تقویت معنویت» و «استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای توسعه مهارت‌های فردی و حرفه‌ای» را اتخاذ می‌کنند. این یافته‌ها با نظریه‌های اشنايدر (Schneider) (۲۰۱۱) و باندورا (Bandura) (۲۰۰۸)

همخوان است که بر اهمیت ویژگی‌های شخصیتی مانند خوش‌بینی و تاب‌آوری در تقویت امید تأکید دارند. با این حال، تجربیات منفی ناشی از ساختارهای اجتماعی و بازنمایی‌های نادرست در فضای مجازی، به افزایش بیم‌ها و یأس اجتماعی منجر می‌شوند. یکی از پیامدهای مهم این وضعیت، شکل‌گیری شکاف میان امید فردی و اجتماعی است. بسیاری از جوانان در عین امیدواری به تحقق اهداف شخصی، نسبت به تغییرات کلان اجتماعی و بهبود شرایط عمومی جامعه بدبین هستند. این یافته با پژوهش بریمان (Berryman) و همکاران (۲۰۱۸) نیز همسوست که نشان می‌دهد فعالیت‌های فعال در شبکه‌های اجتماعی اثرات مثبت‌تری بر سلامت روان دارند، در حالی که فعالیت‌های منفعل مانند مرور صرف پروفایل‌ها می‌تواند اثرات منفی داشته باشد.

یافته‌ها همچنین به نقش محتوای مذهبی در شبکه‌های اجتماعی اشاره دارد. این محتواها می‌توانند به بازتعریف هویت دینی، تقویت معنویت و ایجاد «اجتماعات مجازی معنوی» منجر شوند. به این ترتیب، کاربران با اتکا به مفاهیمی همچون «توکل» و «صبر»، مکانیسم‌های مقابله‌ای قوی‌تری در برابر بیم‌ها و ناامیدی به دست می‌آورند. در سطح فردی، این محتواها به ایجاد حس عاملیت و افزایش کنترل بر شرایط کمک می‌کنند. بخشی دیگر از یافته‌ها، تأکید بر اهمیت سواد رسانه‌ای است. با توجه به اینکه اثرگذاری محتوای رسانه‌ای به چارچوب‌های ذهنی و ارزشی کاربران وابسته است، آموزش سواد رسانه‌ای باید جامع، منعطف و متناسب با تفاوت‌های فردی طراحی شود. این آموزش‌ها می‌توانند به توانمندسازی جوانان در مدیریت حضورشان در فضای مجازی کمک کنند. ابعاد جنسیتی یافته‌ها نیز قابل توجه است. دانشجویان دختر بیشتر از شبکه‌های اجتماعی برای راه‌اندازی کسب‌وکار، توسعه مهارت‌های حرفه‌ای، کاهش تنهایی و افزایش انگیزه استفاده می‌کنند، اما نسبت به مقایسه‌های اجتماعی و اخبار منفی آسیب‌پذیرترند و احساس ضعف و خودکم‌بینی بیشتری را گزارش می‌کنند. در مقابل، دانشجویان پسر نیز از این فضا برای کسب‌وکار بهره می‌برند، اما بیشتر از محتوای غیرواقعی و نمایش زندگی تجملی آسیب می‌بینند و کاهش اعتمادبه‌نفس ناشی از مقایسه را تجربه می‌کنند. در عین حال، پسران توجه بیشتری به راستی‌آزمایی اخبار و آموزش سواد رسانه‌ای دارند و نسبت به اثرات منفی فقدان آن بر جامعه حساس‌ترند.

بر اساس این یافته‌ها، پژوهش بر لزوم اجرای سیاست‌ها و مداخلات جنسیت‌محور تأکید دارد. نخستین گام، طراحی سیاست‌های حمایتی متناسب با نیازهای دختران و

تحلیل جنسیتی بیم‌ها و امیدهای دانشجویان ... (فثانه بیدار آفچه کندی و دیگران) ۶۵

پسران است؛ چراکه هر گروه با چالش‌های متفاوتی مواجه‌اند. دومین استراتژی، آموزش سواد رسانه‌ای جنسیت‌محور است که باید متناسب با الگوهای مصرف محتوا و آسیب‌پذیری‌های هر گروه تدوین شود. سومین گام، حمایت از تولید محتوای جنسیت‌محور است که می‌تواند الگوهای موفق و راهکارهای عملی برای هر گروه ارائه دهد. علاوه بر این، برنامه‌های معنویت‌محور متنوع و آموزش مهارت‌های مقابله‌ای متناسب با جنسیت نیز ضروری است تا جوانان در برابر تهدیدهای اجتماعی مقاوم‌تر شوند. در نهایت، پژوهش نتیجه می‌گیرد که تقویت امید اجتماعی نیازمند رویکردی جامع و جنسیت‌محور است؛ رویکردی که علاوه بر کاهش نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی، بر تولید محتوای مثبت، ارتقای سواد رسانه‌ای و توجه به تفاوت‌های جنسیتی در تجربه امید و بیم تمرکز کند. چنین رویکردی می‌تواند به شکل‌گیری نسلی امیدوار، توانمند و تاب‌آور در برابر چالش‌های اجتماعی منجر شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. این مقاله برگرفته از رساله «طراحی الگوی نقش شبکه‌های اجتماعی در اعتلای امید اجتماعی جوانان تهران» در رشته مدیریت رسانه دانشکده مدیریت و اقتصاد در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران می‌باشد.
۲. بر اساس آمار مرکز رصد فرهنگی کشور (۱۴۰۳)، ۷۴/۳ درصد از شهروندان تهرانی از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند و در این میان، ۹۳ درصد جوانان از تلگرام و ۹۰ درصد از اینستاگرام بهره می‌برند.
۳. این موضوع در پژوهش‌های روانشناسی مثبت‌گرا نیز تأیید شده است (Seligman: 2011).

کتاب‌نامه

- افراسیابی، حسین، خوبیاری، فهیمه، قدرتی، شفیعه و سعید دشتی زاد (۱۳۹۵). عوامل اجتماعی مرتبط با امید جوانان به آینده (مطالعه دانشجویان دانشگاه‌های شهر یزد)، مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۱۵ (۳۱)، ۷۵-۸۸.
- پارسامهر، مهربان و حسین امامعلی‌زاده (۱۴۰۱). وضعیت و روند امید در جامعه ایران براساس داده‌های پیمایش‌های ملی، مجله جامعه‌شناسی ایران، ۲۳ (۳)، ۲۸-۳. doi: 10.22034/jsi.2023.560321.1613
- صفری شالی، رضا و طوافی، پویا (۱۳۹۷). بررسی میزان امید به آینده و عوامل مؤثر بر آن در بین شهروندان تهرانی، برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۹ (۳۵)، ۱۵۷-۱۱۷. doi: 10.22054/qjsd.2018.9312

طاهری‌دمنه، محسن و معصومه کاظمی (۱۳۹۹). خوانشی آینده‌پژوهانه از پروبلماتیک امید اجتماعی در ایران، پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۹ (۳)، ۸۰-۴۹. doi: 10.22108/srsp.2020.123439.1559

گلدمن، آلوین. ۱۳۹۵. معرفت‌شناسی اجتماعی، ترجمه مهدی رعنائی، چاپ اول، ققنوس، تهران
مردانی‌فر، فهیمه، ظهیری‌نیا، مصطفی و یاسر رستگار (۱۳۹۸). سرمایه اجتماعی و امید به آینده در میان دانشجویان (مطالعه دانشگاه‌های شهر بندرعباس)، مجله مدیریت سرمایه اجتماعی ۶ (۱)، ۸۵-۱۰۴. doi: 10.22059/jscm.2019.256221.1587

مشایخی، محمد، جعفری‌نیا، غلامرضا و حبیب پاسالارزاده (۱۴۰۱). بررسی رابطه اعتماد به کیفیت حکمرانی و امید اجتماعی در بین جوانان شهر بوشهر، ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۵ (۱۲)، ۲۲۹۴-۲۲۷۳. doi: 10.30510/psi.2022.301627.2202

Abdollahi, A. (2023). Feeling of Insecurity and Hope in the Future: Case Study of Tehran. *Middle East Critique*, 32(4), 549-557.

Bandura, A. (2008). *Self-efficacy: The exercise of control*. Freeman.

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>

Berryman, C., Ferguson, C. J., & Negy, C. (2018). Social media use and mental health among young adults. *Psychiatric Quarterly*, 89(2), 307-314. <https://doi.org/10.1007/s11126-017-9535-6>

Boyd, D. M. (2014). *It's complicated: The social lives of networked teens*. Yale University Press.

Bryant, A., & Charmaz, K. (Eds.). (2007). *The SAGE handbook of grounded theory*. SAGE Publications.

Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory*. SAGE Publications.

Corbin, J., & Strauss, A. (2015). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (4th ed.). SAGE Publications.

Dupont-Reyes, M. (2024). Social media and mental health in adolescents. *National Institutes of Mental Health Funded Research*.

Ellison, N. B., Steinfield, C., & Lampe, C. (2011). Connection strategies: Social capital implications of Facebook-enabled communication practices. *New Media & Society*, 13(6), 873-892. <https://doi.org/10.1177/1461444810385389>

Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Aldine.

Haferkamp, N., & Krämer, N. C. (2011). Social comparison 2.0: Examining the effects of online profiles on social-comparison activity. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(7-8), 373-380. <https://doi.org/10.1089/cyber.2010.0120>

Kushwaha, A. K., Kar, A. K., Roy, S. K., & Ilavarasan, P. V. (2022). Capricious opinions: A study of polarization of social media groups. *Government Information Quarterly*, 39(3), 101709.

- Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2017). Social networking sites and addiction: Ten lessons learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(3), 311. <https://doi.org/10.3390/ijerph14030311>
- McGinnis, P. J. (2020). *Fear of missing out: Practical decision-making in a world of overwhelming choice*. Sourcebooks, Inc.
- McQuail, D. (1987). *Mass communication theory: An introduction*. Sage Publications, Inc.
- Primack, B. A., Shensa, A., Sidani, J. E., Whaite, E. O., Lin, L. Y., Rosen, D., & Miller, E. (2017). Social media use and perceived social isolation among young adults in the U.S. *American Journal of Preventive Medicine*, 53(1), 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2017.01.010>
- Przybylski, A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R., & Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in Human Behavior*, 29(4), 1841–1848. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.02.014>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Scheufele, D. A., & Tewksbury, D. (2007). Framing, agenda-setting, and priming: The evolution of three media effects models. *Journal of Communication*, 57(1), 9–20. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00326.x>
- Schneider, S. L. (2011). *The science of hope: An insight into the biology, psychology, and philosophy of hope*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-1553-9>
- Shannon, H., Bush, K., Villeneuve, P. J., Hellems, K. G., & Guimond, S. (2022). Problematic social media use in adolescents and young adults: Systematic review and meta-analysis. *JMIR Mental Health*, 9(4), e33450. <https://doi.org/10.2196/33450>
- Steinfeld, C., Ellison, N. B., & Lampe, C. (2008). Social capital, self-esteem, and use of online social network sites: A longitudinal analysis. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29(6), 434–445. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2008.07.002>
- Topino, E., Gori, A., Jimeno, M. V., Ortega, B., & Cacioppo, M. (2023). The relationship between social media addiction, fear of missing out, and family functioning: A structural equation mediation model. *BMC Psychology*, 11(1), 12. <https://doi.org/10.1186/s40359-023-01409-7>
- Valenzuela, S., Park, N., & Kee, K. F. (2009). Is there social capital in a social network site? Facebook use and college students' life satisfaction, trust, and participation. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(4), 875–901. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2009.01474.x>
- Vogel, E. A., Rose, J. P., Roberts, L. R., & Eckles, K. (2014). Social comparison, social media, and self-esteem. *Psychology of Popular Media Culture*, 3(4), 206–222. <https://doi.org/10.1037/ppm0000047>
- Xenos, M. A., Vromen, A., & Loader, B. D. (2014). The great equalizer? Patterns of social media use and youth political engagement in three advanced democracies. In *The networked young citizen* (pp. 17-38). Routledge.
- Yardi, S., & Boyd, D. (2010). Dynamic debates: An analysis of group polarization over time on twitter. *Bulletin of science, technology & society*, 30(5), 316-327.
- Zhao, S., Grasmuck, S., & Martin, J. (2008). Identity construction on Facebook: Digital empowerment in anchored relationships. *Computers in human behavior*, 24(5), 1816-1836.